

Celková délka zkoumaného zákopu po ukončení skrývky dosáhla cca 70 m, přičemž bylo možno v celé délce přistoupit k jeho exkavaci. Podařilo se dokumentovat kulometný okop a zahloubený úkryt. Na dně zákopu byly objeveny mimo jiné vystřílené nábojnice z pěchotních zbraní, dvě pancéřové pěsti a německá puška Mauser s ulomenou pažbou. Nálezy dokládají boje, ke kterým zde došlo 23. a 24. dubna 1945, tzn. před osvobozením Brna.

Literatura

Neuveдено.

Summary

In 2024, a rescue excavation carried out in Dlouhá Street in Brno (Bohunice cadastral area, Brno-City District) uncovered part of a German trench dating from the final phase of the Second World War (Fig. 4).

Jiří Zubalík

Brno (k. ú. Husovice, okr. Brno-město)

Brno-sever; Ul. Hájkova č. p. 624/4, parc. č. 1523.

Industriální období 1. Vesnice/městečko. Sonda. Záchranný výzkum.

Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.2131647N, 16.6347289E

Během zemních prací souvisejících s uložením retenčních nádrží ve dvoře domu Hájkova č. p. 624/4 v Brně-Husovicích došlo k narušení dvou nejspíše potravinářských pecí. V zásypu jedné z nich byla vyzvednuta keramika, která umožňuje dataci do 19. století. Jedna z pecí byla porušena základovou zdí stavby, která je vyobrazena na indikační skice z roku 1871. Patrně tedy obě pece fungovaly zhruba kolem poloviny 19. století, čímž by předcházely jak zástavbě kolem Hájkovy ulice, tak vybudování nového centra Husovic kolem Dukelské třídy a Náměstí Republiky (Kuča 2000, 363).

Literatura

Kuča, K. 2000: *Brno. Vývoj města, předměstí a připojených vesnic*. Praha: Baset.

Summary

In 2024, a rescue excavation conducted at 624/4 Hájkova Street (Husovice cadastral area, Brno-City District) revealed the remains of two ovens dated approximately to the mid-19th century.

Jiří Zubalík

Brno (k. ú. Líšeň, okr. Brno-město)

Ul. Houbářská, parc. č. 5131/1, 5132–5135.

Středohradištní období (RS3). Areal nezemědělské výroby, sídliště.

Vertikální řez. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84: 49.2129869N, 16.6933961E

V roce 2024 pokračoval výzkum spojený s výstavbou nových rodinných domů v Brně-Líšni na Houbářské ulici, který již v předchozích letech doložil přítomnost osídlení lengyel-ské kultury, únětické kultury, v latěnu a raném středověku

(Zubalík 2021a; 2021b; 2021c; 2024a; 2024b). Na začátku roku byly během kontroly výkopu pro plot ve střední části plochy registrovány dva objekty, datované do 9. až 10. století. V jednom případě se jednalo o blíže neinterpretovaný sídlištní objekt, ve druhém šlo o dvoupřestorovou horizontální jednokanálovou pec k výpalu kusového vápna (obr. 5).

Obr. 5. Brno-Líšeň. Pec k výpalu vápna. Foto J. Zubalík.

Fig. 5. Brno-Líšeň. Lime kiln. Photo by J. Zubalík.

Literatura

Zubalík, J. 2021a: Brno (k. ú. Líšeň, okr. Brno-město). *Přehled výzkumů 62(1)*, 229.

Zubalík, J. 2021b: Brno (k. ú. Líšeň, okr. Brno-město). *Přehled výzkumů 62(1)*, 262.

Zubalík, J. 2021c: Brno (k. ú. Líšeň, okr. Brno-město). *Přehled výzkumů 62(2)*, 192–193.

Zubalík, J. 2024a: Brno (k. ú. Líšeň, okr. Brno-město). *Přehled výzkumů 65(1)*, 223.

Zubalík, J. 2024b: Brno (k. ú. Líšeň, okr. Brno-město). *Přehled výzkumů 65(2)*, 210.

Summary

In 2024, a rescue excavation continued in Houbářská Street (Líšeň cadastral area, Brno-City District), uncovering one settlement feature and one lime kiln (Fig. 5) from the Middle Hillfort period (9th–10th centuries).

Jiří Zubalík

Brno (k. ú. Město Brno, okr. Brno-město)

Kapucínské náměstí, parc. č. 298.

Středověk, novověk. Klášter, město. Skupina/síť sond.

Záchranný výzkum. Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49.1913803N, 16.6099331E

Archeologický výzkum byl realizován v souvislosti se stavbou „Kapucínská hrobka v Brně, úprava podlahového souvrství kapucínské hrobky“. Jeho provedení zajistila společnost Archaia Brno z. ú. (akce č. A3/2024), terénní část výzkumu se uskutečnila v lednu a únoru 2024.

Kapucínská hrobka je umístěna v suterénu kostela Nalezení sv. Kříže, který stojí na Kapucínském náměstí (ve středověku Uhelný trh). Kostel je součástí klášterního areálu kapucínů, jenž byl vybudován v jižní části historického jádra města při hradební zdi. Kostel představuje neorientovaná jednolodní podélná stavba s hlavním průčelím, obráceným do prostoru Kapucínského náměstí (tj. na sever). Průčelí je vyzdvíženo na terase opatřené dvěma přístupovými schůdky. Kostel sestává z obdélné lodi a kratšího odsazeného obdélného kněžiště. Na východní straně se k ústřednímu poli lodi přimyká čtvercová kaple sv. Františka z Assisi (původně Panny Marie), na kterou na severní straně navazuje novější obdélná kaple sv. Fidela ze Sigmaringen. Obě kaple jsou propojeny mezi sebou i s prostorem lodi. Na kněžiště na východní straně navazuje zhruba čtvercová sakristie, spojená s kaplí zpovědní chodbou. Úprava podlah hrobky se týkala pouze prostor pod zmíněnými přístavbami podél východní stěny kostela. Podzemní prostory pod vlastní lodí a presbytářem zůstaly nedotčeny.

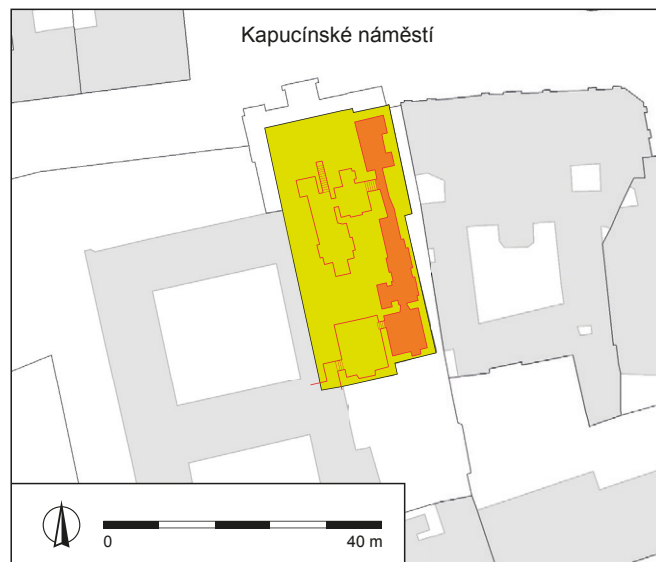
Zkoumaný prostor byl ve středověku zahrnut do půdorysu vnitřního města vymezeného hradební zdí a byl součástí městské čtvrti zvané Brněnská, jedné ze čtyř, na něž se vnitřní město členilo nejméně od 14. století. Měšťanské parcely zde byly vytyčeny mezi Uhelným trhem a okružní komunikací, která probíhala podél vnitřního líce hradby (k místopisu středověkého Brna viz Vičar 1965). V polovině 17. století si místo vybrali kapucíni pro stavbu svého nového kláštera. Původní konvent, který vybudovali na předměstí ve východním sousedství města, byl totiž zbourán v roce 1645 v souvislosti s přípravami na obléhání Brna švédským vojskem. Jako první získali kapucíni dům hraběte Magnise a v roce 1648 zde započali s výstavbou klášterního kostela, která se však již na konci roku pro nedostatek peněz zastavila. Postupně získali pozemky dalších osmi domů a také uličku, která mezi nimi vedla. Budování kostela provázely stavební a finanční těžkosti, a proto byly stavební práce definitivně hotovy až v první polovině roku 1656. V roce 1726 se vybudovala nová krypta kostela, která byla v roce 1739 ještě rozšířena. Krypta byla přístupná chodbou pod kaplí sv. Františka, k níž ústilo schodiště ze zpovědní chodby. Schodiště zabíralo severní část prostoru, později bylo zbouráno (Zůbek 2024).

V roce 1753 byla znovu vystavěna klenba kostela a s ní novostavba kaple sv. Fidela ze Sigmaringen, propojená s původní kaplí Panny Marie (ke kapucínům v Brně viz především Tejček 2003; 2005; Foltýn a kol. 2005, 186–190; Kroupa ed. 2015, 350–359).

Archeologický výzkum byl realizován formou odborného dohledu nad zemními pracemi, prováděnými manuálně pracovníky příslušné stavební firmy, a následnou dokumentací přítomných archeologických situací, která se soustředila především na odhalení historické zdiva (obr. 6, 7). Cílem zemních prací bylo odstranění stávajících konstrukcí podlah a požadované snížení terénu. To činilo v průměru 0,2 m. V severní a jižní místnosti došlo podél jejich obvodu ještě k dalšímu snížení o 0,2 m v pásech širokých 0,3 m.

Záchranný archeologický výzkum i přes to, že byl ve svých parametrech silně limitován charakterem a rozsahem zemních prací stavby, přinesl důležité poznatky. Ověřen byl velice dobrý stav zachování archeologických terénů. V jižní části stávající hrobky byla dotčena svrchní část středověkého souvrství, které v daném místě vzniklo jako důsledek procesů odehrávajících se na parcele jednoho z měšťanských domů. Přítomné uložení lze interpretovat jako odpadní vrstvy, planýrky a šterkové úpravy povrchu (štěty) dvorní části pozemku. Dokumentován byl rovněž segment raně novověké jámy na hašení vápna, kterou můžeme dát ještě do souvislosti s nějakým stavebním počinem v rámci měšťanské zástavby předcházející založení kapucínského kláštera. Jde o doklad historické stavební praxe používání těchto objektů v blízkosti budovaných staveb, která přetrvala až do 20. století.

Příslušný dům byl součástí zástavby domovního bloku vymezeného mezi Uhelným trhem a okružní komunikací vedoucí podél vnitřního líce městské hradby. Můžeme předpokládat, že nejstarší stavby ze 13.–14. století měly dřevohliněnou konstrukci, až později byly nahrazeny zděnou architekturou. Odhalit se podařilo několik segmentů základových zdí, která představují

Obr. 6. Brno, Kapucínský klášter. Kostel Nalezení sv. Kříže (žlutě), podzemní prostory (červené linie) a zkoumaná plocha (oranžově). Grafika Archaia Brno z. ú.

Fig. 6. Brno, Capuchin Monastery. Church of the Discovery of the Holy Cross (yellow), underground spaces (red lines), and excavated area (orange). Graphics by Archaia Brno.

Obr. 7. Brno, Kapucínský klášter. Odhalené zděné konstrukce ve střední části hrobky. Pohled od jihovýchodu. Foto Archaia Brno z. ú.

Fig. 7. Brno, Capuchin Monastery. Uncovered masonry in the middle part of the crypt. View from the southeast. Photo by Archaia Brno.

relikty zástavby při východní hranici parcely. Rekonstruovat půdorys a podobu příslušných budov není kvůli omezenému rozsahu výzkumu možné. Nálezový kontext a jejich charakter dovoluje zdíva datovat do 15.–16. století.

Ucelenější stavební objekt se podařilo identifikovat pouze pod kaplí sv. Františka z Assisi (původně Panny Marie). Měl rozměry 11,5 × 7 m a byl podsklepený. Tvořil část střední partie domu, na jehož základech byl vystavěn kapucínský kostel, a který zachytil obraz z poloviny 17. století od H. B. Beyera a H. J. Zeisera (Obležení Brna Švédy 3. května až 20. května 1645, uložen v Muzeu města Brna, inv. č. 2284). Nad východní polovinou sklepa, která je dnes zasypaná, byla vystavěna kaple, západní polovina sklepa byla zřejmě dodatečně využita jako krypta pod kostelem.

Získané poznatky potvrdily, že podél východní hranice popsané měšťanské parcely probíhala minimálně od pozdního středověku či raného novověku malá ulička (spojnice) z Uhelného trhu směrem k městské hradbě. Je patrná na zmíněném obraze z poloviny 17. století a shoduje se s dnešní uličkou vedoucí z Kapucínského náměstí podél kostelních přístaveb na malé nádvoří za presbytářem kostela. Archeologický výzkum ověřil stavební vývoj kostela a příslušných objektů vybudovaných při jeho východní stěně, jak ho známe z archivních pramenů, navíc upřesnil některé stavební detaily.

Literatura

- Foltýn, D. a kol. 2005: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha: Libri.
- Kroupa, P. (red.) 2015: *Dějiny Brna 7. Uměleckohistorické památky. Historické jádro*. Brno: Statutární město Brno, Archiv města Brna.
- Tejček, M. 2003: *Brněnští kapucíni v 17. – 18. století*. Brno. Rkp. diplomové práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Historický ústav. Uloženo: Ústřední knihovna Filozofické fakulty Masarykovy univerzity.
- Tejček, M. 2005: Kapucíni v Brně v 17. – 18. století. *Brno v minulosti a dnes* 18, 145–200, 651–653.
- Vičar, O. 1965: Místopis Brna v polovině 14. století (Prostor uvnitř městských hradeb). *Brno v minulosti a dnes* 7, 242–283.
- Zůbek, A. 2024: *Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě Kapucínské hrobky v Brně, úprava podlahového souvrství kapucínské hrobky*. Rkp. nálezové zprávy, č. j. M-TX-202400281. Uloženo: archiv Archaia Brno z. ú. DOI: 10.60585/M-TX-202400281. Dostupné také z: <https://doi.org/10.60585/M-TX-202400281>.

Summary

An archaeological excavation of the Capuchin Monastery on Kapucínském náměstí (Capuchin Square) (Město Brno cadastral area, Brno-City District) was carried out in connection with the construction project 'Capuchin Crypt in Brno, modification of the floor stratigraphy of the Capuchin crypt'. The investigation confirmed the excellent state of preservation of the archaeological contexts. The excavation verified the architectural development of the church and associated structures built against its eastern wall, as known from archival sources, and further refined several construction details (Fig. 6, 7).

Marek Peška, Lenka Sedláčková, Antonín Zůbek

Brno (k. ú. Město Brno, okr. Brno-město)

Ul. Josefská č. p. 1, ul. Orlí č. p. 20, parc. č. 236/1.

Středověk, novověk. Město, klášter. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezů: Archaia Brno z. ú.

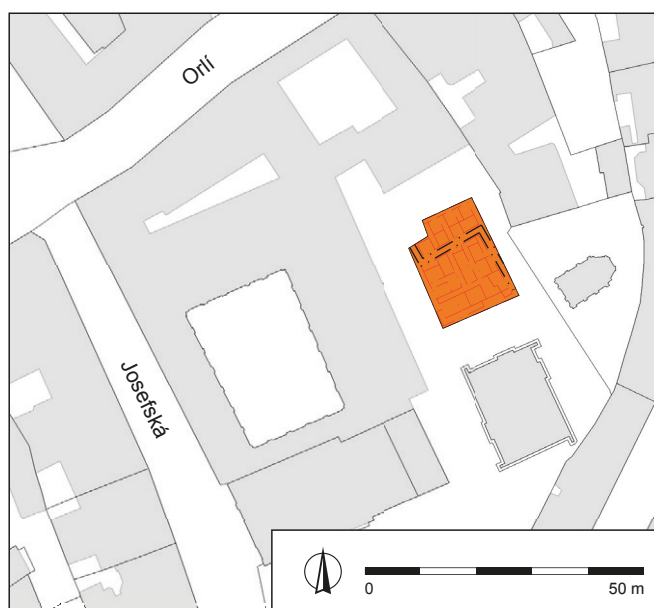
Lokalizace: WGS-84: 49.1935539N, 16.6125456E

V roce 2024 bylo ukončeno základní zpracování výsledků 1. etapy záchranného archeologického výzkumu, který byl realizován v souvislosti se stavbou „Rehabilitace obchodního domu Klášter“. Jeho provedení zajistila společnost Archaia Brno z. ú. (akce č. A1/2023), terénní část výzkumu se uskutečnila v období 23. 1. až 11. 6. 2023 (obr. 8–10).

Dotčená parcela č. 236/1 zahrnuje části několika středověkých městišť, které byly součástí bloku, jenž se nacházel v jihovýchodním koutě města. To bylo nejméně od 14. století rozděleno na čtyři obvody (čtvrtě), daný blok patřil do Měniné čtvrti. Pro přesnou rekonstrukci středověkých parcelních hranic na základě archivních pramenů se nedostává dostatek topografických údajů. Lze předpokládat, že městiště byla orientována k České (dnes Josefské) a Měniné (dnes Orlí) ulici. Zcela nejasná je situace v koutě vymezeném Českou ulicí a komunikací, která probíhala podél vnitřního líce hradební zdi. Berní rejstříky zde uvádějí na dvě desítky domů chudiny bez jmenování jednotlivých majitelů (Vičar 1965).

Zásadní zlom ve stavebním vývoji zástavby předmětného bloku nastal v polovině 17. století založením kláštera františkánek, který postupně zabral velkou část jeho výměry. Konvent byl zrušen v roce 1782 a jeho majetek připadl náboženskému fondu. Komplex převzaly voršílky, které zde otevřely dívčí školu. V roce 1950 po rozpuštění konventu přešly klášterní objekty do správy Technického muzea. Po roce 1989 byl areál řádu navrácen (stručně k dějinám kláštera viz Samek 1994, 207–208; Foltýn a kol. 2005, 190–192; Kroupa red. 2015, 684–710).

Nejstarší středověké situace jsou datovány na přelom 12. a 13. století a do 1. třetiny nebo 1. poloviny 13. století. Většinou šlo o zahlobené objekty – zásobní jámy, hliníky, sloupové

Obr. 8. Brno, ulice Josefská a Orlí. Oranžově vyznačena zkoumaná plocha. Grafika Archaia Brno z. ú.

Fig. 8. Brno, Josefská and Orlí streets. Excavated area marked in orange. Graphics by Archaia Brno.